

УДК 336.74

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-6-20>**Демченко О.П.***кандидат економічних наук, доцент
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету***Ціпцюра О.Ю.***студент
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету***Demchenko Oksana***PhD in Economics, Associate Professor
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
of Kyiv National University of Trade and Economics***Tsiptsyura Olga***Student
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
of Kyiv National University of Trade and Economics*

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ

ELECTRONIC MONEY AS AN ECONOMIC CATEGORY IN THE FIELD OF ELECTRONIC PAYMENTS

АНОТАЦІЯ

У статті авторами проведено дослідження з визначення сутності електронних грошей, їх призначення та способу використання у сучасних умовах розвитку економіки. Зокрема, визначено підходи до трактування електронних грошей як економічної категорії та грошових файлів. Досліджено нормативно-правову базу, згідно з якою здійснюється регулювання обігу електронних грошей на території України. Визначено платіжні системи та банки, які мають право випускати електронні гроші на території України, перелік банків-учасників, які емітують електронні засоби платежу на базі платіжних систем, які діють в Україні. Здійснено аналіз кількості випущених українськими банками електронних платіжних засобів та суми операцій, проведених за допомогою цих платіжних засобів. Оцінено рівень розвитку сфери електронних платежів.

Ключові слова: електронні гроші, платіжна система, банки-учасники, електронні платіжні засоби, користувачі, операції з електронними грошима.

АННОТАЦИЯ

В статье авторами проведено исследование по определению сущности электронных денег, их назначению и способу использования в современных условиях развития экономики. В частности, определены подходы к трактовке электронных денег как экономической категории и денежных файлов. Исследована нормативно-правовая база, согласно которой осуществляется регулирование оборота электронных денег на территории Украины. Определены платежные системы и банки, имеющие право выпускать электронные деньги на территории Украины, перечень банков-участников, эмитирующих электронные средства платежа на базе платежных систем, действующих в Украине. Осуществлен анализ количества выпущенных украинскими банками электронных платежных средств и суммы операций, проведенных с помощью этих платежных средств. Оценен уровень развития сферы электронных платежей.

Ключевые слова: электронные деньги, платежная система, банки-участники, электронные платежные средства, пользователи, операции с электронными деньгами.

ANNOTATION

Thanks to innovative technologies, the field of electronic payments in recent years is gaining its highest level of development. In modern society, electronic money is becoming increasingly popular, which is gradually displacing cash payments. There are new opportunities for payment transactions for goods and services with electronic money. Therefore, the issue of defining electronic money as an economic category, their importance and role in the further development of electronic payments in the world, and in particular in Ukraine, is becoming more relevant. According to the above information, the authors conducted a study to determine the nature of electronic money, their purpose and method of use in modern economic development. In particular, approaches to the interpretation of electronic money as an economic category, the regulatory framework for regulating the circulation of electronic money in Ukraine, electronic money (payment systems) and banks that have the right to issue them in Ukraine, the list of participating banks, which emit electronic means of payment on the basis of payment systems operating in Ukraine. The number of electronic means of payment issued by Ukrainian banks and the amount of transactions performed with the help of these means of payment were also analyzed. In addition, the essence of electronic money as money files was studied. Based on the results obtained, it is concluded that the category of "electronic money" is ambiguous. Ukrainian banks issue electronic money in the amount necessary for their customers, which indicates a sufficient level of development of electronic payments. Thus, the concept of "electronic money" does not have a single stable definition. It can be considered as electronic money, which is intended to pay for goods and services by their users using electronic means of payment, as well as specific files that are used on the Internet. Card electronic money is more common than online money, but it is inferior in some respects: online electronic money transactions are anonymous and have no territorial affiliation, they can be carried out worldwide. Therefore, thanks to such advantages, online electronic money will become more popular in the coming years.

Key words: electronic money, payment system, participating banks, electronic means of payment, users, electronic money transactions.

Постановка проблеми. З розвитком Інтернету та інформаційних технологій у сфері здійснення електронних платежів виникла нова економічна категорія «електронні гроші». Динаміка розвитку електронних грошей пришвидшується у всьому світі, зокрема в Україні. Зростає частота використання електронних грошей в операціях з розрахунку за товари та послуги фізичними, юридичними особами та суб'єктами господарювання. В результаті таких процесів з'являються нові види електронних грошей та нові можливості здійснення операцій з ними. Зазначене актуалізує визначення сутності та видів електронних грошей, нормативно-правової бази, на основі якої здійснюється регулювання їх обігу в країні, та сфери їх застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих аспектів цієї проблеми висвітлено у працях таких науковців та дослідників, як Н.Л. Шишкова, Т.В. Мокієнко, Т.Б. Прийдак, Р.В. Ліпський, Т.І. Батракова, Ю.М. Глушенко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні актуальним питанням є визначення ролі здійснення розрахунків електронними грошима в економічному розвитку України. Останніми роками також актуальною є проблема визначення електронних грошей як грошових файлів, їх призначення та застосування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження трактування економічної категорії «електронні гроші», визначення загальної характеристики електронних грошей, здійснення аналізу рівня розвитку електронних платежів в Україні, оцінювання ролі банківської системи України у здійсненні операцій з електронними грошима.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній економічній літературі однозначного підходу до трактування категорії «електронні гроші» не існує. Основними підходами до

розуміння сутності електронних грошей та їх функціонального призначення є позиціонування електронних грошей таким чином:

- платіжний засіб, який використовують для оплати різноманітних товарів та послуг;
- замітник готівкових коштів, який має електронну форму і зберігається на електронних носіях та приладах.

Основні теоретичні підходи до визначення терміна «електронні гроші» систематизовано у табл. 1.

Отже, електронні гроші не мають одного конкретного визначення, проте, базуючись на наведених інформації, можемо їх поділити на такі дві групи, як карткові та мережеві електронні гроші. Сутність карткових електронних грошей полягає в тому, що вони зберігаються на спеціальних пластикових картках, які емітуються банками й використовуються для покупки різних товарів, а також оплати робіт та послуг. Мережеві електронні гроші мають форму грошових файлів, які зберігаються на спеціальних носіях та пристроях. Їх можна використовувати під час оплати товарів та послуг в інтернет-магазинах [1, с. 41].

Нормативно-правовою базою, яка регулює обіг електронних грошей в Україні, є Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та Постанова правління Національного банку України від 4 листопада 2010 року № 418. Основними положеннями, які регулюють діяльність, пов'язану з електронними грошима, є такі [1, с. 41–42; 2]:

- електронні гроші може випускати лише банк; він обов'язково бере на себе відповідальність за їх погашення на вимогу користувача;
- користувачами електронних грошей є суб'єкти господарювання та фізичні особи; вони використовують електронні гроші для оплати товарів, робіт, послуг, а також можуть переказувати їх іншим користувачам;
- користувачі мають право пред'явити електронні гроші до погашення в обмін на готівкові та безготівкові кошти;

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «електронні гроші»

№	Автори	Визначення
1	О.І. Барановський [3]	Електронні гроші – безготівкові розрахунки між продавцями і покупцями, банками та їхніми клієнтами, які здійснюються за допомогою комп'ютерної мережі й систем зв'язку із застосуванням кодування інформації та її автоматичного оброблення.
2	Н.Л. Шишкова [1, с. 41]	Електронні гроші є грошовим зобов'язанням емітента, який повинен обміняти їх на звичайні гроші за вимогою пред'явника; є електронним записом про певний обсяг вартості, який захищений відповідними криптографічними алгоритмами.
3	Т.В. Мокієнко, Т.Б. Прийдак, Р.В. Ліпський [4]	Електронні гроші є фактичними заміниками готівкової форми грошей, які використовуються для платежів без використання банківських рахунків, а також обміну на готівкові гроші, зберігаються на спеціальних носіях і використовуються за допомогою спеціальних технічних пристроїв.
4	Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5 квітня 2001 року № 2346-III [2]	Електронні гроші – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, а також є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі.

Джерело: систематизовано авторами

– якщо суб'єкт господарювання приймає електронні гроші як оплату за товари чи послуги, то він може використовувати їх лише для обміну на безготівкові кошти, а також повертати їх користувачам під час повернення ними товарів, які були придбані за електронні гроші;

– порядок проведення операцій з електронними грошима та максимально допустима сума електронних грошей, яка знаходиться в одного користувача, регламентується відповідними нормативно-правовими актами НБУ;

– емісія електронних грошей, які використовуються у межах території України, здійснюється лише у гривні та в сумі, яка не перевищує одержаних банком грошових коштів.

Станом на кінець 2021 року, згідно з даними Національного банку України, лише 7 банків мають право здійснювати випуск електронних грошей. У табл. 2 наведено банки та електронні гроші (платіжні системи), які вони випускають та використовують для здійснення операцій з електронними грошима.

Платіжна система є своєрідною сферою здійснення електронних платежів між користувачами електронних грошей, яка дає багато можливостей для реалізації цих електронних платежів та спростовує їх здійснення. Основними перевагами електронних грошей є доступність (будь-яка особа може відкрити власний банківський рахунок); мобільність (користувач, незважаючи на місце перебування, може здійснювати грошові операції); просте використання та оперативність виконання переказів. Крім того, електронними грошима можна розраховуватись за комунальні послуги, послуги мобільного зв'язку, інші провайдерські послуги, оплачувати інтернет-покупки, здійснювати перекази коштів іншим користувачам тощо [3].

Як уже зазначалось, емісію електронних грошей мають право здійснювати лише банки, небанківські фінансові установи не мають такого права. Такі платіжні системи, як "Visa" та "MasterCard", є найбільшими міжнародними платіжними системами, головним завданням яких є спрощення здійснення електронних переказів по всьому світі. Корпорація "Visa" також створює продукти для фінансових ком-

паній, які використовують їх для надання клієнтам більших можливостей для доступу до їх електронних грошей.

НСП «ПРОСТІР» є державною платіжною системою, яку створив Національний банк України з дотриманням міжнародних стандартів. У цій платіжній системі здійснення оплати товарів та послуг, різних платежів та розрахунків відбувається за допомогою електронних платіжних засобів. Метою створення платіжної системи «ПРОСТІР» було забезпечення високого рівня національної платіжної безпеки та покращення рівня електронних платежів в Україні.

Кожен український банк є учасником однієї або кількох платіжних систем. Відповідно, вони можуть емітувати електронні платіжні засоби, які в подальшому використовуються на базі таких платіжних систем. Національним банком України визначено переліки банків-учасників кожної платіжної системи, яка діє на території України.

Кожного року банки України випускають певну кількість карток для своїх клієнтів, щоб вони мали змогу користуватися своїми електронними грошима в індивідуальних цілях. Кожна випущена картка має свій строк дії, тобто певний термін, протягом якого вона може перебувати в обігу. На рис. 1 зображена кількість електронних платіжних засобів, які перебували в обігу протягом останніх трьох років в розрізі платіжних систем.

Як видно з рис. 1, за останні три роки кількість електронних платіжних засобів в обігу зросла. Порівняно з 2018 роком станом на кінець 2020 року кількість карток в обігу збільшилась на 6,4 млн. шт. ("MasterCard") та на 7,7 млн. шт. ("Visa"). Кількість платіжних засобів на базі платіжної системи «ПРОСТІР» за цей період не змінилась.

На рис. 2 наведено загальні суми операцій, які здійснено за допомогою електронних платіжних засобів за 2018–2020 роки.

Відповідно до даних рис. 2, у 2018 році у структурі переважали операції з отримання готівки, у 2019 році суми операцій з готівкою та безготівковими коштами були майже рівними, а вже у 2020 році переважали безготівкові операції.

Таблиця 2

Банки, які мають право здійснювати випуск електронних грошей

№	Банк	Найменування електронних грошей (платіжної системи), з використанням яких здійснюються операції з електронними грошима
1	ПАТ «АЛЬФА-БАНК»	ALFA-MONEY, MasterCard, Visa
2	ПАТ «БАНК ВОСТОК»	ПРОСТІР
3	ПАТ «ТАСКОМБАНК»	Максі
4	АБ «УКРГАЗБАНК»	ЕЛЕКТРУМ, ПРОСТІР
5	ПАТ «МЕГАБАНК»	MasterCard, Visa
6	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	MasterCard, Visa
7	ПАТ «МТБ БАНК»	MasterCard, Visa, XRAY

Джерело: створено за даними джерела [5]

Таблиця 3

Банки-учасники платіжних систем (виконано вибірково)

№	Банківська установа	“Visa”	“MasterCard”	«ПРОСТІР»
1	АТ «Ощадбанк»	+	+	+
2	АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	+	+	+
3	АБ «УКРГАЗБАНК»	+	+	+
4	АТ «Укресімбанк»	+	+	+
5	АТ «ОТП Банк»	+	+	+
6	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	+	+	+
7	АТ «ТАСКОМБАНК»	+	+	+
8	АТ «ПРАВЕКС БАНК»	+	+	+
9	АТ «АЛЬФА-БАНК»	+	+	+
10	ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	+	+	-
11	АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»	+	+	-
12	ПАТ «КРЕДОБАНК»	+	+	+
13	АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	+	-	-
14	АТ «УКРСИББАНК»	+	+	-
15	ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО»	+	+	+
16	АТ «БАНК ФОРВАРД»	+	+	-
17	ПАТ «КРЕДИТВЕСТ БАНК»	+	+	+
18	ПАТ «МЕГАБАНК»	+	+	-
19	ПАТ «ПУМБ»	+	+	-
20	АТ «ІДЕЯ БАНК»	+	+	-

Джерело: створено за даними джерела [5]

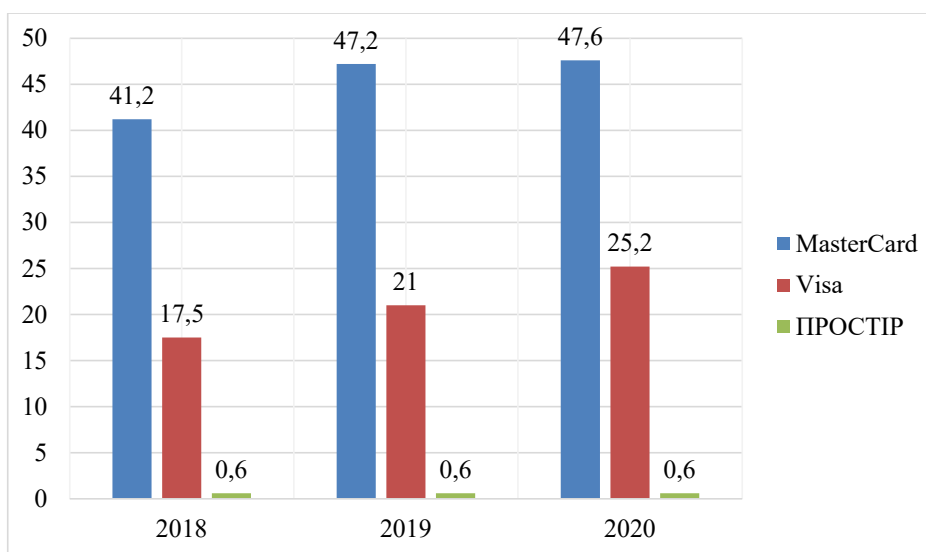

Рис. 1. Дані про кількість електронних платіжних засобів, емітованих українськими банками в розрізі платіжних систем (електронні платіжні засоби в обігу, млн. шт.)

Джерело: складено за даними джерела [5]

Іншим видом електронних грошей є мережеві електронні гроші. Вони являють собою грошові файли, які зберігаються на спеціальних носіях та пристроях. Такими пристроями можуть бути звичайний комп’ютер чи смартфон, онлайн-гаманець, спеціальні блоки пам’яті тощо. Користувачами цих електронних грошей може бути будь-хто, оскільки операції з такими електронними грошима проводяться анонімно. Мережеві електронні гроші використовуються для оплати товарів чи послуг, переказу ін-

шим особам, обміну на безготівкові кошти тощо [1, с. 41].

Прикладами мережевих електронних грошей можуть бути Bitcoin (BTC), Litecoin (LTC) та Ethereum (ETH). Їх ще називають електронними платіжними системами, які створені на базі системи блокчейн – системи, яка являє собою сукупність блоків з інформацією, пов’язаних між собою. В кожному блоці зберігається інформація про конкретну операцію, яка була здійснена у цій системі.

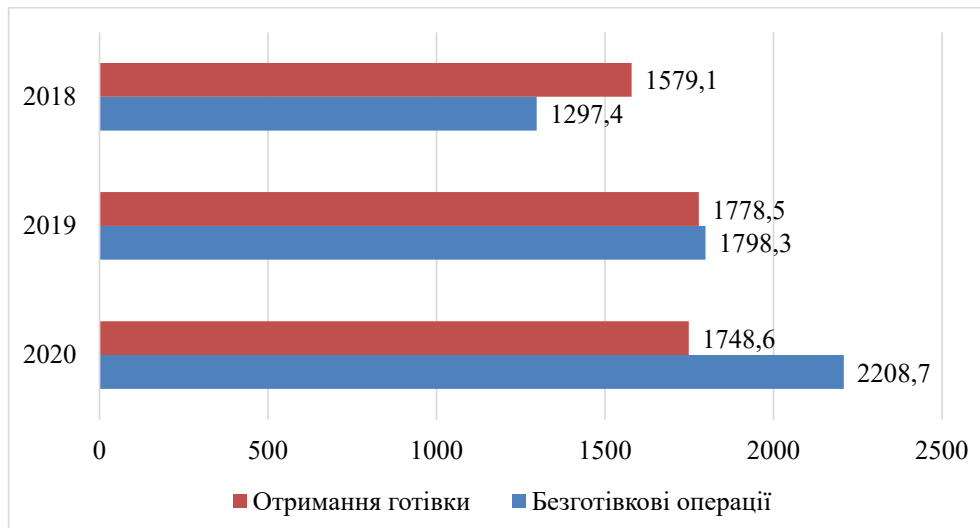

Рис. 2. Суми операцій, здійснені електронними платіжними засобами, які були емітовані банками України (млрд. грн.)

Джерело: складено за даними джерела [5]

ВТС розглядається як світова платіжна система і, зокрема, як валюта, з якою здійснюються різноманітні операції у цій платіжній системі. Система Біткоїн не підпорядковується ніякому управлінському осередку, вона є такою мережею, в якій операції здійснюються рівноправними клієнтами (користувачами).

Основними перевагами мережевих електронних грошей є такі:

- можливість відкриття кількох електронних гаманців одним користувачем;
- здійснення операцій у платіжних системах безпосередньо між користувачами, без посередників;
- анонімність здійснення операцій, адже для того, щоб відкрити електронний гаманець, не потрібно реєструвати дані про користувача;
- неможливість блокування операції чи заморожування електронного гаманця;
- здійснення безмежної кількості операцій по всьому світі.

Висновки. Отже, поняття «електронні гроші» не має єдиного підходу. Переважно електронні гроші розглядаються як інструменти, які призначені для здійснення оплати товарів та послуг їхніми користувачами за допомогою електронних засобів платежу, а також як специфічні файли, які використовуються у мережі Інтернет. Карткові електронні гроші більш поширені, ніж мережеві, проте поступаються ним у деяких аспектах (операції з мережевими електронними грошима є анонімними) та не мають територіальної приналежності, тобто їх можна здійснювати у всьому світі, тому завдяки таким перевагам мережеві електронні гроші набуватимуть більшої популярності найближчим часом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шишкова Н.Л., Мороз Є.Ю. Електронні гроші: сутність та проблеми використання в Україні. *Економічний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 39–51.
2. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 17 червня 2020 року № 720-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення: 20.11.2021).
3. Барановський О.І. Електронні гроші. *Енциклопедія сучасної України*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=17765 (дата звернення: 20.11.2021).
4. Мокієнко Т.В., Прийдак Т.Б., Липський Р.В. Електронні гроші: сутність, класифікація та облікове вираження. *Ефективна економіка*. 2019. Вип. 6.
5. Офіційний вебсайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 21.11.2021).

REFERENCES:

1. Shyshkova N.L., Moroz Je.Ju. (2017) Elektronni ghroshi: sutnistj ta problemy vykorystannja v Ukraini [Electronic money: the essence and problems of use in Ukraine]. *Ekonomichnyj visnyk*, vol. 4, pp. 39–51.
2. Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 17 chervnja 2020 roku № 720-IX / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (accessed 20 November 2021).
3. Baranovskij O.I. Elektronni ghroshi [Electronic money]. *Encyklopedija suchasnoji Ukrainy*. Available at: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=17765 (accessed 20 November 2021).
4. Mokijenko T.V., Pryjdaк T.B., Lipskij R.V. (2019) Elektronni ghroshi: sutnistj, klasyfikacija ta oblikove vyrazhennja [Electronic money: essence, classification and accounting expression]. *Efektynva ekonomika*, vol. 6.
5. Oficijnyj vebсайт Nacionalnogho banku Ukrainy. Available at: <https://bank.gov.ua> (accessed 21 November 2021).